

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-145>

УДК 336.7

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

DIGITALIZATION AS A STRENGTHENING FACTOR OF THE FINANCIAL MARKET'S ROLE IN UKRAINIAN FINANCIAL SYSTEM

Бірюк Дмитро Олександрович

кандидат педагогічних наук, докторант кафедри публічних фінансів,

Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0273-9867>**Biryuk Dmytro**
State Tax University

Стаття присвячена дослідженню ролі диджиталізації в активізації українського фінансового ринку. На сьогодні вітчизняному фінансовому ринку притаманні численні дисбаланси, в тому числі, і на інституційно-просторовому рівні, як суттєво знижують його функціональність. За останні роки фінансовий ринок України перетворився у механізм, спрямований перш за все на обслуговування державного боргу. Це відбулося на тлі того, що «розриви» між потребами корпоративного сектору в капіталі і можливостями їх подолання тільки посилися. Аргументовано, що актуальний стан фінансового ринку України суттєво нівелює його роль у фінансовій системі і знижує значення з позиції повоєнної відбудови нашої держави. Детерміновано, що подолання негативного впливу інституційно-просторових дисбалансів можливе і за рахунок диджиталізації фінансового ринку, в тому числі – широкого запровадження сучасних фінансових технологій. Проте, активна «технологізація» фінансового ринку характеризується контроверсійністю, тому державна політика на фінансовому ринку має врахувати можливі негативні впливи поширення цифрових технологій.

Ключові слова: фінансовий простір, фінансова система, фінансовий ринок, фінансові інституції фінансові інструменти, диджиталізація, фінансові технології.

This article explores the role of digitalization in revitalizing Ukraine's financial market. Currently, the domestic financial market is characterized by numerous imbalances, including institutional and spatial disparities that significantly reduce its functionality. Over recent years, Ukraine's financial market has primarily evolved into a mechanism for servicing public debt. This shift has occurred while the gap between the corporate sector's capital needs and the financial market's ability to meet them has only widened. The study argues that the existing state of Ukraine's financial market substantially undermines its role in the financial system and diminishes its importance in the country's post-war reconstruction context. It is determined that overcoming the negative impact of institutional and spatial imbalances can be achieved, among other means, through digitalizing the financial market, particularly by the widespread implementation of modern financial technologies. At the current stage of development, banks have become the key drivers of FinTech advancement in Ukraine. The banking sector's strong financial potential enables significant investments in digital technologies. In contrast, other financial institutions largely ignore the opportunities provided by digitalization in the financial market. Noticeable progress is observed in financial and insurance companies, which can be attributed to the limited interest of major non-banking financial institutions in attracting and utilizing household savings. However, the active "technologization" of the financial market is controversial, requiring state policy to consider the potential negative impacts of digital technology expansion. Digitalization also introduces significant risks for financial market participants, including the potential for digital technologies to be used for various manipulations. The experience of microfinance organizations operating in Ukraine strongly supports this claim. Given the current level of financial literacy in Ukraine, the risks associated with financial market digitalization have increased significantly. The study emphasizes that the state must develop fundamentally new regulatory mechanisms for Ukraine's financial market that take into account its ongoing digital transformation.

Keywords: financial space, financial system, financial market, financial institutions, financial instruments, digitalization, financial technologies.

Постановка проблеми. Очевидна невідповідність вітчизняного фінансового ринку тим завданням і задачам, які притаманні йому в розвиненій економіці, визначає необхідність пошуку шляхів його подальшого розвитку. За кілька десятиліть реформ фінансовий ринок України так і не став ефективним механізмом перерозподілу капіталу. Фрагментарно відбуваються сплески кількісних показників, проте про послідовний та поступовий розвиток цього сегменту навряд чи можна говорити. Подальша траєкторія розвитку фінансового ринку України повинна формуватися з врахуванням тенденцій глобальної економіки. В цьому контексті особливу увагу варто звернути на диджиталізацію, яка, фактично, і визначає основні тренди глобального фінансового ринку на сучасному етапі. Проте диджиталізація є неоднозначним процесом, якому властиві і переваги, і загрози. Відповідно, під час формування концептуальних підходів до цифровізації вітчизняного фінансового ринку варто зважати і на потребу реформування моделі його державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика диджиталізації та, серед іншого, використання цифрових технологій на фінансовому ринку України досліджувалася в працях О. Гасій, О. Брегеда, К. Вергал, О. Корицької, Л. Попової, О. Скорби, Н. Рошко, С. Туль, М. Хаустової, С. Ходакевича та багатьох інших авторів. Втім нині диджиталізація фінансового ринку викликає багато запитань, в тому числі з погляду наслідків для української фінансової системи.

Мета статті – визначити особливості диджиталізації вітчизняного фінансового ринку з врахуванням необхідності посилення його ролі у фінансовій системі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В оцінці існуючих тенденцій та майбутнього диджиталізації вітчизняного фінансового ринку варто виходити з того, що зараз в академічному середовищі присутні різні позиції щодо сутності цього поняття. Більше того окремі автори використовують термін «діджиталізація», і у нашому аналізові ми також будемо використовувати такі наукові підходи.

Зокрема, в одній із наукових праць наведено таке визначення: «...унікальне явище сучасності, зумовлене розвитком продуктивних сил, і одночасно як процес масштабних змін у відносинах між акторами (урядом, бізнесом і соціумом у представництві його інди-

відуумів), що охоплює всі сфери суспільної діяльності та відбувається під впливом інтеграції цифрових технологій, даних та Інтернету» [1].

З нашого погляду, в цій позиції варто звернути увагу на кілька важливих моментів: по-перше, автор зазначає, що диджиталізація є процесом, що іманентний до рівня розвитку продуктивних сил у суспільстві; по-друге, ключовими факторами диджиталізації є інтеграція цифрових технологій, даних та мережі Internet. Виходячи з цього визначення можна зробити надзвичайно важливий висновок – в цифровій економіці саме інформація стає стратегічним ресурсом конкуренції та розвитку для будь-якого економічного агента.

В іншому енциклопедичному джерелі знаходимо такий підхід: «...інтеграція цифрових технологій у буденне життя соціуму через оцифрування всього, що можливо оцифрувати» [2]. Зазначимо, що навіть з врахуванням існуючої різниці у наукових підходах, більшість визначень диджиталізації акцентують на її ключовій змістовній характеристиці – проникненні цифрових технологій в усі без винятку сфери суспільного життя, в тому числі – в економіку.

Беззаперечно, що зазначена диджиталізація має контроверсійний характер. Якщо спочатку диджиталізація економіки та фінансового ринку сприймалися переважно в позитивному сенсі, то надалі їх активізація та масштабізація визначили формування багатьох викликів. Зокрема, в одній із наукових праць наводиться наступний перелік загроз диджиталізації: несанкціонований доступ до інформації та інші загрози кібербезпеці, масове безробіття, цифрова нерівність [3]. В свою чергу, в праці К. Вергаль виділено наступні дві групи ризиків: макрорівень (соціальні, інфраструктурні, екологічні, інформаційні, інституційні, економічні); мікрорівень (управлінські, інформаційні, кадрові, технологічні) [4]. Аналіз наукових позицій засвідчує, що диджиталізації суспільства та економіки притаманні значні ризики, при цьому вони постійно модифікуються, не в останню чергу через швидку зміну самих цифрових технологій.

З нашої точки зору, не викликає сумнівів той факт, що диджиталізація може і повинна стати драйвером позитивних змін на вітчизняному фінансовому ринку. Проте, диджиталізація може стати і каталізатором поглиблення існуючих зараз інституційно-просторових дисбалансів. З врахуванням зазначеного, процес

диджиталізації має бути підкріплено відповідними змінами на рівні державного регулювання вітчизняного фінансового ринку.

В подальшому аналізові ми будемо виходити з того факту, що нині, як сегменти вітчизняного фінансового ринку, так і складники його інфраструктури суттєво відрізняються за рівнем розвитку, відповідно, мали зовсім різні «стартові» умови для своєї цифровізації. Вважаємо, що саме використання інституційного поділу дасть можливість детермінувати ключові переваги, а також основні загрози диджиталізації фінансового ринку України.

Беззаперечним лідером цифрових трансформацій на фінансовому ринку України є банківський сектор. На наш погляд, це стало результатом впливу кількох факторів, найбільш вагомими з яких є: по-перше, фінансовий потенціал банків, який дав можливість багатьом із них інвестувати значні ресурси у диджиталізацію своєї діяльності; по-друге, вагома роль клієнтів-фізичних осіб в структурі споживачів банківських послуг, що змусило банки переформатувати власну стратегію у відповідності до їх потреб.

У сучасній фаховій літературі надзвичайно багато досліджень, присвячених диджиталізації банківської діяльності в Україні (зокрема, і діяльності необанків). Як правило, науковці акцентують увагу на тенденціях, перевагах та недоліках функціонування цифрового банкінгу в Україні, на розвитку необанків, які концентровано виражають диджиталізацію банківського сектору [5–7]. Ми цілковито підтримуємо позицію цих, та інших науковців, які стверджують, що саме за цифровим банкінгом майбутнє банківського сектору у світі та Україні. Проте не потрібно ігнорувати і той факт, що кілька необанків в Україні припинили свою діяльність останнім часом. Як правило, це відбулося або через відкликання ліцензії банку, на якій працював такий небанк, або через зміну стратегії розвитку (як у випадку Sportbank).

Це не заперечує того факту, що саме вітчизняний банківський сектор на сьогодні є лідером диджиталізації фінансового ринку і зберігатиме такі позиції у середньостроковій перспективі. Це визначено і конкурентною стратегією вітчизняних банків, і слабкістю небанківських фінансових інституцій та/або відсутністю у них зацікавленості у диджиталізаційній трансформації.

Яскравим прикладом цього є конкурентна поведінка інститутів спільного інвестування – найбільшого в Україні сегменту небанківських

фінансових установ. Станом на середину 2024 року функціонувало 1795 ІСІ (із них лише 17 відкритих), з активами 619,1 млрд. грн. При цьому, активи венчурних ІСІ становили 96,7 % від усього обсягу, питома вага фізичних осіб-резидентів у вартості чистих активів усіх фондів становила 37,36 % [8]. Оцінюючи діяльність інвестиційних фондів в Україні, варто розуміти, що, з одного боку, їх діяльність формує відповідні інвестиційні потоки в національну економіку, з іншого, саме ІСІ використовуються для різноманітних схем «мінімізації» («оптимізації») податків. Зокрема, якщо проаналізувати пропозиції найбільших за обсягом активів компаній з управління активами, можна виявити, що абсолютна більшість з них пропонують «структуризацію бізнесу» (як правило, через функціонування корпоративних фондів), яка передбачає в першу чергу використання податкового режиму, встановленого для ІСІ.

Суперечлива ситуація з позиції диджиталізації склалася на ринку страхових послуг. З одного боку, вітчизняні страховики активно використовують цифрові інструменти (он-лайн пропозиція страхових продуктів) [9], з іншого, загальна ситуація на ринку страхування, низький рівень страхової культури населення нівелюють будь-які зусилля щодо цифровізації цього сегменту. Ще перед початком відкритої агресії у лютому 2022 року на вітчизняному страховому ринку було сформовано кілька точок біфуркації і відтоді ситуація тільки погіршилася. Скорочується кількість страхових компаній (до 75 од.), рівень проникнення страхування коливається в діапазоні 0,7-0,9 % від ВВП, добровільне страхування не користується значним попитом, існують численні скарги на свавілля страхових компаній, які необгрунтовано відмовляються виплачувати страхове відшкодування, макроекономічне середовище не сприяє поширенню страхових послуг, а вітчизняні страховики так і не змогли адаптувати свої стратегії до умов українського ринку [10].

Деструктивний вплив макроекономічних факторів прослідковується і щодо функціонування недержавних пенсійних фондів. Інфляційні процеси, девальвація гривні суттєво ускладнюють діяльність контрактних фінансових інституцій, які орієнтуються на залучення заощаджень домогосподарств з їх накопиченням та інвестуванням (компанії страхування життя та недержавні пенсійні фонди). Як наслідок, ці сегменти фінансового ринку не користуються популярністю серед

населення [10–11], тому розраховувати на їх швидкий прогрес внаслідок активізації процесів диджиталізації не варто.

Показовим прикладом контрверсійності використання цифрових технологій на фінансовому ринку є діяльність фінансових компаній на ринку кредитування фізичних осіб. Саме цей сегмент демонструє швидкі темпи розвитку, а самі фінансові компанії – пріоритет ключових показників [10]. Не останню чергу ці процеси «підживлюються» використанням цифрових технологій шляхом віртуалізації пропозиції та надання мікрокредитів фізичним особам. Ця «простота» взаємодії мікрофінансових організацій та позичальників дала можливість масштабувати кредитні портфелі цих фінансових установ і на цьому тлі визначила ключові виклики диджиталізації вітчизняного фінансового ринку. Більше того, саме діяльність мікрофінансових організацій ототожнюється у пересічних громадян з шахрайством на фінансовому ринку, в тому числі – у віртуальному середовищі. У відповідь на це держава була змушена суттєво модернізувати законодавчу базу за рахунок чого вдалося частково зняти гостроту питання.

Висновки. Дослідження передумов та особливостей диджиталізації на фінансовому ринку України дає можливість зробити наступні висновки:

1. Поширення цифрових технологій на фінансовому ринку визначене насамперед актуальним станом його окремих сегментів, а також особливостями конкурентних стратегій фінансових інституцій. Лідерство банків визначене їх фінансовим потенціалом, який дозволяє зробити значні інвестиції у диджиталізацію, а прогрес фінансових компаній – продуктовою стратегією, спрямованою на залучення фізичних осіб-позичальників.

2. Процес диджиталізації може і повинен стати драйвером змін на фінансовому ринку України, але виключно за рахунок комплексного підходу до його розвитку. Зазначений комплексний підхід має базувати не просто на поширенні цифрових технологій, а поєднуватися з заходами, спрямованими на підвищення ефективності моделі державного регулювання фінансового ринку (насамперед, в частині захисту прав інвесторів/споживачів фінансових послуг). Важливим аспектом є і підвищення рівня фінансової грамотності та фінансової культури пересічних громадян, що дасть можливість активізувати розвиток ринку страхування життя, ринку послуг недержавних пенсійних фондів. Без реалізації комплексного підходу диджиталізація може стати фактором дестабілізації окремих сегментів вітчизняного фінансового ринку, вкотре підірвати довіру до фінансових інституцій та фінансових інструментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Туль С. Трансформація світового ринку праці в умовах диджиталізації: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.02. Вінниця, 2019. 20 с.
2. Mehdi Khosrow-Pour Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition (10 Volumes). IGI Global, June, 2017. 8104 p.
3. Хаустова М. Вигоди, ризики та проблеми цифровізації суспільства: загальнотеоретичний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 753–759.
4. Вергал К. Загрози та ризики цифрової трансформації економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. № 4. Т. 3. 2020. С. 294–298.
5. Гасій О., Скорба О., Рошко Н. Вплив інтернет-банкінгу та мобільних додатків на зручність та доступність банківських послуг для клієнтів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-100> (дата звернення: 28.02.2025).
6. Корицька О., Кухта І. Диджиталізація банків України: сучасні тренди та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-89> (дата звернення: 28.02.2025).
7. Брегеда О. Розвиток необанків у світі та в Україні. *Бізнес Інформ*. 2024. № 8. С. 357–364.
8. Квартальні та річні огляди. *Українська асоціація інвестиційного бізнесу*. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart> (дата звернення: 28.02.2025).
9. Базилевич В., Приказюк Н., Лобова О. Цифровізація у забезпеченні конкурентних переваг страхових компаній. *Економіка та держава*. 2020. № 2. С. 15–20.
10. Наглядова статистика. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 28.02.2025).
11. Ринок накопичувального пенсійного забезпечення. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку*. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/npf_3_kv-2024.pdf (дата звернення: 28.02.2025).

REFERENCES:

1. Tul S. (2019) *Transformatsiia svitovoho rynku pratsi v umovakh didzhitalizatsii* [Transformation of the global labor market in conditions of digitalization]: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.00.02. Vinnytsia, 20 p. (in Ukrainian).
2. Mehdi Khosrow-Pour (2017) *Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition* (10 Volumes). IGI Global, June, 2017. 8104 p.
3. Khaustova M. (2023) Vyhody, ryzyky ta problemy tsyfrovizatsii suspilstva: zahalnoteoretychnyi aspect [Benefits, risks and problems of digitalization of society: a general theoretical aspect]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. vol. 5, pp. 753–759.
4. Verhal K. (2020) Zahrozy ta ryzyky tsyfrovoi transformatsii ekonomiky [Threats and risks of digital transformation of the economy.]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 4 (3), pp. 294–298.
5. Hasii O., Skorba O., Roshko N. (2024) Vplyv internet-bankinhu ta mobilnykh dodatkov na zruchnist ta dostupnist bankivskykh posluh dlia kliientiv v Ukraini [The impact of internet banking and mobile applications on the convenience and accessibility of banking services for customers in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 59. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-100> (accessed February 28, 2025).
6. Korytska O., Kukhta I. (2024) Dydzhytalizatsiia bankiv ukrainy: suchasni trendy ta perspektyvy [Digitalization of Ukrainian banks: current trends and prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 67. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-89> (accessed February 28, 2025).
7. Breheda O. (2024) Rozvytok neobankiv u sviti ta v Ukraini [The development of neobanks in the world and in Ukraine]. *Biznes Inform*, vol. 8, pp. 357–364.
8. Ukrainska asotsiatsiia investytsiinoho biznesu (2025) Kvartalni ta richni ohliady [Quarterly and annual reviews]. Available at: <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart> (accessed February 28, 2025).
9. Bazylevych V., Prykaziuk N., Lobova O. (2020) Tsyfrovizatsiia u zabezpechenni konkurentnykh perevah strakhovykh kompanii [Digitalization in ensuring competitive advantages for insurance companies]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 2, pp. 15–20.
10. Natsionalnyi bank Ukrainy (2025). Nahliadova statystyka [Supervision statistics]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (accessed February 28, 2025).
11. Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku (2025). Rynok nakopychualnoho pensiinoho zabezpechennia [Funded pension market]. Available at: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/npf_3_kv-2024.pdf (accessed February 28, 2025).